

Nikolay Kun

**QƏDİM YUNANISTANIN
MİFLƏRİ VƏ ƏFSANƏLƏRİ**

Tərcüməçilər:

Oqtay Səmədov, Əzizə İsmayılova,
Turac Teyyubqızı, Jalə İsmayılova,
Rəşad Abbaszadə, Gözəl Binyatova,
Samirə İsmayılova, Fidan Allahverdiyeva

QANUN NƏŞRİYYATI

Николай Кун

**ЛЕГЕНДЫ И МИФЫ
ДРЕВНЕЙ ГРЕЦИИ**

Kitab oxucuları ümumbəşəri mədəniyyətin çox vacib elementi, bir növ dünya mədəniyyətinin sonrakı inkişafının əsasını qoymuş qədim yunan mifologiyası ilə tanış edir. Heç kimə sirr deyil ki, dünya ədəbiyyatının, mədəniyyətinin bütün inkişaf mərhələlərində mifologiya, mifoloji motivlər və süjetlər aparıcı mövqelərdə olub. Biz antik mifologiya ilə də məhz qədim ədəbiyyat nümunələri əsasında tanış olmuşuq. Hind mifləri – “Vedalar”ın və “Mahabharata”nın, german mifləri – “Eddalar”ın, fin mifləri – “Kalevala”nın, bizim miflər “Dədə Qorqud”un və başqa oğuznamələrin mayasına hoparaq günümüzə qədər gəlib çıxmışlar və bizi təəccübləndirməkdə davam edirlər.

Николай Кун ЛЕГЕНДЫ И МИФЫ ДРЕВНЕЙ ГРЕЦИИ
Nikolay Kun QƏDİM YUNANISTANIN MİFLƏRİ VƏ ƏFSANƏLƏRİ

Janr: tarix
Yaş qrupu: 16+
Ölçü: 165x235 mm
Cild: yumşaq
Səhifə sayı: 560

Naşir:	Şahbaz Xuduoğlu
Tərcüməçilər:	Oqtay Səmədov, Əzizə İsmayılova, Turac Teyyubqızı, Jalə İsmayılova, Rəşad Abbaszadə, Gözəl Binyatova, Samirə İsmayılova, Fidan Allahverdiyeva
Ön sözün müəllifləri:	Kamal Abdullayev Rəhman Bədəlov
Yunan dili üzrə məsləhətçi:	Səidə Mehdiyeva
Mətn dizaynı:	Günay Seyidova
Qapaq dizaynı:	Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı
İstanbul Copyright Awards-ın qalibi
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pr., 76
Tel.: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212-42-37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-039-2

© Qanun Nəşriyyatı, 2021; 2026

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları Qanun Nəşriyyatına məxsusdur.
Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında”
Azərbaycan Respublikasının qanununa ziddir.

Miflər: Dünən, bu gün və həmişə

Misir mifologiyasında insanlara tapmacalar deyərək onları sınağa çəkən şir bədənli, insan başlı sirli məxluq – “sfinks” obrazı var. Qədim yunanlar bu mifi misirlilərdən götürüblər, lakin qədim yunan mifində Edip Sfinksin tapmacasının açmasını tapır və Sfinks uçuruma atılmalı olur.

Sfinks obrazını əsrarəngizlik və müəmmalılıq simvolu kimi bütövlükdə bütün miflərə – Misir miflərinə, yunan miflərinə və digərlərinə də aid etmək olar. Bəlkə də, tək bir fərqlə – mifin sirri heç vaxt açılmayacaq və o, heç vaxt uçuruma atılıb unudulmayacaq.

100–150 il bundan əvvəl bizə elə gəlirdi ki, miflər yalnız lap qədim dövrlərə, hələ insanların dünyanı dərk etməyə qadir olmadıqları uzaq keçmişə aiddir. Belə ki, insanlar sadələvh uşaqlar kimi özlərindən çoxlu şeylər uydurublar, təxəyyüllərinin məhsulunu reallıq kimi qəbul ediblər. İnsanlar ağillanaraq ətraf aləmi dərk etməyə başlayandan sonra isə mif həmişəlik olaraq keçmişin malına çevrilib. Lakin sonralar hər şeyin bir o qədər də sadə olmadığı aydın oldu. Sfinks yenə də öz tapmacalarını verməyə başladı.

Aydın oldu ki, təxəyyülün harada bitdiyi və “reallıq” adlananın haradan başlandığı məlum deyil. Bir də o aydın oldu ki, insanlar bir tapmacanın cavabını taparaq nə qədər ağillansalar da, yüzlərlə yeni tapmacaya tuş gələcəklər. Onları ümitsizlikdən və acizlik duyğusundan da elə miflər xilas edir. İnsanlar onların köməyi ilə dünya ilə harmoniyanı daim bərpa etmək iqtidarındadırlar.

Məlum oldu ki, dünyanı miflərin köməyi ilə izah edən primitiv, ibtidai insanlar o qədər də “primitiv” və “ibtidai” olmayıblar. Ən azı ona görə ki, onların özləri də mifin bir hissəsinə çevrilirdilər və onlarda nəinki təbiəti özlərinə tabe etmək illüziyası yox idi, hətta təbiəti dəyişməyə müəyyən bir tabu da mövcud idi. “Primitiv” və “ibtidai” insanlar təkcə özləri mif yaratmadılar, həm də mifoloji həyat tərzini qoruyub gələcək nəsillərə ötürə bildilər.

Məlum oldu ki, insanlar nə vaxtsa, öz təxəyyülləri ilə reallığın bəşər sivilizasiyasının özülünə çevrilmiş prinsipə tamamilə yeni fraqmentini kəşf ediblər. Bizim qalaktikada hər şeyin başlanğıcı olan Böyük partlayış kimi mifin meydana gəlməsi də, insanın yaradıcı təxəyyülündə hansısa məqamda partlayış baş

verməsinin əlamətidir. İnsan fantaziyası güclü bir təkan alaraq genetik zəncirlər kimi yeni-yeni variasiyalarda üzə çıxan saysız-hesabsız, tamamilə qeyri-adi, əcaib obrazlar (özünəməxsus, sonsuz serial) doğurmağa başladı. Miflər (yaxud sonradan “mif” adlandırılmış nəsnə) bu obrazları simvolik dilə çevirdi və bu dil təbii dillə yanaşı, insanın mədəni arsenalı, onun sosial institutları, kitabxanası, kompüter, elm və incəsənəti oldu. Hamısı bir yerdə və həmişəlik.

Miflərdə Kosmosun Xaosdan necə doğulduğu haqqında təsəvvür yarandı və bu təsəvvür insanı öz qarşısızalmaz fantaziyasının yaratdığı dəlilikdən xilas etdi. Miflərdə kainata və insanın bu kainatdakı yerinə mənə verən dünya ağacı obrazı yarandı. Çoxlu sayda digər mənalar insana dünya ilə qarşılıqlı münasibətlərdə harmoniya yaratmağa kömək etdilər.

Elə o vaxtlardan miflərin insan idrakının və insan fəaliyyətinin olduğu hər yerdə daim mövcud olması və gələcəkdə də mövcud olacağı dərk edildi. Mifləri, hətta onları əvvəllər görmədikləri yerlərdə belə – tarixdə, elmdə, incəsənətdə, sosial fəaliyyətdə, insan şüurunun strukturunun özündə, bir sözlə insanın olduğu hər yerdə aşkarlamağa başladılar. Bu rakursdan diqqət yetirdikdə görürük ki, XX əsrdə bədii ədəbiyyat dünyanı təsvir etməkdən daha çox, miflərin köməyi ilə insan varlığının sirrini tapmağa çalışır. Bu isə həmin ədəbiyyatın yeni mif yaratmağa çalışdığını göstərir. Bununla da bədii ədəbiyyatda “mifoloji realizm” adlandırıla biləcək bütöv bir istiqamət yarandı.

Q.Qadamer sonralar açıq-aşkar yazacaqdı: “Miflər insanlığın ilkin fikirləridir. Biz onları şərh etməyə, onların əzəli mənasını və dərin anlamını tutmağa, öz cəhdlərimizdə onları başa düşməyə nə qədər çalışsaq da, yenə də miflərin bilinməz gerçəkliyinə və onların cəzbedici sirrindən agah ola bilmirik”. Ona görə də Q.Qadamer əlavə edir: “Miflərin müasir tarixi tədqiqatı ağıllı davranaraq onların mənası haqqında sual qoymaqdan imtina etdi və yalnız onların yaranma, yayılma tarixini izləyir”. Və heç bir Edip Sfinksin tapmacasını açə bilməz. Sfinks bütün zamanlarda Sfinks olaraq qalır.

Bütövlükdə götürdükdə, bəşər tarixi boyu miflərə münasibət dəyişikliyə uğrasa da, yunan mifləri həmişə dünya, ya da ən azı Avropa mədəniyyətinin ön səhnəsində olub. Yunan mifologiyası incəsənət və ədəbiyyat üçün daim eyni zamanda həm xüsusi, özünəməxsus “sirlər xəzinəsi”, həm də bədii etalon olmuşdur. Yunan mifləri “ağıllı” idilər, lakin heç vaxt fikirlərin ağırlığı altında əyilmirdilər. Onlarda yalançı dərin mənalılıq yox idi, onları sanki sadələvh qalmaq qabiliyyətini itirməmiş diribaş, şux, hər şeyi bilmək istəyən uşaq yaratmışdı. Yunan mifləri ciddi və sadələvh, gözəl, zərif və kobud, brutal, burleskcəsinə şən və açıq-aşkar qəddar idilər, onlar asanlıqla qorxunc Tartardan işıqlı Olimpə doğru yönəlir və hər yerdə təbii görünürdülər. Yunan miflərində allahlar ölümsüz

olduqlarından dərdsiz və qayğısız idilər, qəhrəmanlar isə ölümlü olduqlarından şad-xürrəm tanrıların şıltaqlıqlarını təbii qəbul edərək igidlik göstərmək və ad-san qazanmaq üçün tələsməyə məhkum idilər. Bəlkə də, dünya mədəniyyətində ilk dəfə məhz yunan miflərində dünyaya ikili baxış kəşf edilmişdi. Dünyada allahlar və qəhrəmanlar, qayğısızlıq və izzət, gülüş və göz yaşı, tragediya və komediya eyni zamanda mövcud idi.

İlkin fikirlər və ilkin obrazlar kentavrı bax belə əcaibdir. Bu kentavrda onlardan hansısa birinə üstünlük vermək mümkün deyil. Kentavrın bədəninin bir hissəsinin at olduğu üçün təəssüflənmək sadəlövhlükdür, bu barədə düşünməyə dəyməz. O, kentavr olmasaydı, adi insana çevrilər və insan tiplərinin çoxluğunda itib-batardı. Yunan mifologiyasındakı ən məşhur kentavrı – Xironu yada salaq. Müdrik Xiron (onun adı “mahir əllər” anlamı verir) Kronosun (adından “xronologiya” sözü yaranmış həmin Kronos, Zevsin doğma atası) və okeanida Filiranın oğludur. Bir çox yunan qəhrəmanlarının (Tesei, Yason, Axilles) tərbiyəçisi məhz Xiron idi. Sağalmaz yaradan əziyyət çəkən ölümsüz Xiron ölümün həsrətindədir və Zevsin Prometeyi azad etməsinin müqabilində ölümsüzlükdən imtina edir. Kim bilir, nə üçün məhz eyni zamanda həm müdrik, həm də hədsiz dərəcədə bədbəxt olan kentavr tərbiyəçi kimi çıxış edir? Əlbəttə, təxminlər irəli sürmək olar, bu insana xas keyfiyyətdir. Lakin mifin əsas mənasını tapmağın, lüzumsuz şeyləri dərin mənadan ayırmağın və Sfinksi yenə də uçuşuma atmağın mümkün olduğuna iddia etmədən. Bu nəinki təxəyyüldən məhrum olan, həm də “ağlasığmaz” obrazların dərinliyini mənimsəməyə qadir olmayan insanın nöqsanıdır. Müdrik Y. Lotman haqlı olaraq qeyd edirdi ki, bu cür rasionalistlər öz iddiaları və təşəxxüsləri ilə öz miflərini yaradırlar, ondan kənara çıxmaq iqtidarında deyillər, lakin bunu heç özləri də fərqləndirmirlər. Sözlərə nəşə əlavə etməyə ehtiyac yoxdur.

Yunan mifologiyası kimi mürəkkəb mənəvi fenomenin sirrini açmaq mümkün deyil. Açmamaq da qeyri-mümkündür, çünki onda yunan mifləri həqiqətən də “yolka bəzəyi” kimi qalacaqlar. Sonunculardan isə, məlum olduğu kimi, mütəəssir olmaq olar, lakin oyunun qaydalarına görə, onların içində nə hava, nə də pambıq olduğunu yoxlamaq olmaz.

Yunan miflərinin əsrarəngizliyi nədən ibarətdir? Buna tam cavab vermək olmur.

Bəlkə, bu hər bir mifoloji süjetin əslində insan varlığının mənası haqqında dərin məzmunlu pritça olması ilə bağlıdır.

Bəlkə, məsələ az qala gözlə görünən və əllə toxunula bilən yunan mifologiyası obrazlarının hədsiz dərəcədə zərif və incə olmasındadır.

Bəlkə, bu sirr yunan mifologiyasının açıq-aşkar antropomorfizmində gizləniib? Qədim yunan tanrıları, qədim yunan miflərinin personajları öz ehtiraslarını açıb göstərir və öz ehtiras “orqan”larını nümayiş etdirməkdən utanmırlar.

Bəlkə də, məsələ bundadır ki, yunanların özləri öz miflərini yazıb sistemləşdirmişlər, ona görə də Qədim Yunanıstanın irsində təkcə yunan miflərinə deyil, bütövlükdə yunan mifologiyasına nəzər salmaq vacibdir. Mifin nüvəsini daşımaq, oradan rəşional məna hasil etmək mümkün deyil. Bununla belə, qədim yunanların özləri də öz miflərinin mənası üzərində baş sındırıblar. Axı onlar bəşəriyyət üçün nəinki *mifi*, həm də *mifologiyayı*, mifdən loqosa doğru hərəkətin özünü kəşf ediblər. Və ayrıca götürülmüş mif və ya ayrıca götürülmüş loqos yox, bu hərəkətin özü qədim yunanların dünya mədəniyyətindəki əsas kəşfidir. İnsan varlığının bütövlüyünün yalnız bu “kentavr”la təmin edilməsini onlar hamıdan yaxşı başa düşmüşdülər.

Lakin bu “ola bilsin”lər nə qədər çox olsalar da, onlar yunan miflərini sonacən izah etməyə qadir deyillər, o, insanın diqqətini özünə cəlb edən, lakin əslində açılması mümkün olmayan sehrli bir sirr olaraq qalacaqdır.

Yunan mifləri də yunan mifologiyası, istənilən mühüm hadisə, elm, elm sahəsi, incəsənət, incəsənət növləri, insan fəaliyyətinin digər formaları kimi, bəzi başlanğıc dərslərin olmasını tələb edir. Təsədüfi deyil ki, bütün elmlər müəyyən “giriş” kurslarından başlayır. Burada bütöv kurs haqqında sadə və anlaşıqlı danışılır ki, sonradan addım-addım kursun içərilərinə nüfuz etmək mümkün olsun. Bir çox sovet nəslə oxucuları üçün (özümüzü “sovet mədəniyyətinin” varisləri adlandırmaqdan çəkinməyək. Yalnız sovet mədəniyyətinin yox, elə Sovet İttifaqının özünün də) yunan mifologiyasına giriş rolunu Nikolay Albertoviç Kunun “Qədim Yunanıstanın əfsanələri və mifləri” kitabı oynayırdı. Əlbəttə, Azərbaycan oxucusu N.Kunun kitabı ilə çoxdan tanış olmalı idi. Yalnız “giriş”lə kifayətlənməyərək, doğma dildə həm antik dövrün (məsələn, Apollodorun toplusu), həm də müasir dövrdə nəşr edilmiş (məsələn, R.Qreymsin toplusu) digər mif toplularını mənimsəmək üçün. Lakin məhz N.Kundan başlamaq faydalıdır. Birincisi, bu mif və əfsanələr toplusu kifayət qədər əhatəlidir, o özündə həm miflərin özünü, həm də qədim yunan eposunun xülasəsini birləşdirir. İkincisi, N.Kun Homerdən tutmuş Hesioda, Esxilə, Sofokla, Evripidə, Vergiliyə, Ovidiyə kimi çoxlu sayda ilkin mənbələrdən istifadə edib. Üçüncüsü, N.Kun bunun yalnız “giriş” olduğunu, “orijinal mif”in həddən artıq ciddi, rəsmiyyətperəst oxucunu (məsələn, öz uşaqlarını qədim yunan mifləri ilə tanış etmək qərarına gələn valideyni) çaş-baş salacağını başa düşərək Qədim Yunanıstanın əfsanə və miflərini adaptə edilmiş variantda verib.

N.Kunun kitabı çap olunduqdan sonra Azərbaycan intellektualları, yazıçıları, sənətkarlarının yunan miflərini öz (oğuz) miflərindən və öz (oğuz) eposlarından üstün tutmalı olduqlarını hesab etmək olarmı? Heç vaxt. Bunların biri digərinə mane olmur. Müasir dünya belə qurulub, öz ədəbiyyatını, incəsənətini, miflərini, əfsanələrini bilib sevmək lazımdır, amma bütün qalan dünyanın tanıyıb sevdiklərini də tanımaq və sevmək vacibdir. Bizim halda bu yunan mifləridir. Bu haqda bir də ona görə xatırlamaq lazımdır ki, biz bəzən öz millətçiliyimizdən məst oluruq və miflərimizin (mədəniyyətimizin) dünyada geniş yayılmaması səbəbindən bizdə daim bir kompleks yaranır. Fikrimizcə, bizi başqalarının haqqımızda nə düşündüyündən daha çox, başqalarını az tanımağımız narahat etməlidir. Başa düşmək lazımdır ki, tərcümə tərcümədən daha böyük bir anlamı ifadə edir, bu sadəcə bu və ya digər mətnin “hazır”, Azərbaycan dilində mexaniki nağıl edilməsi deyil. Tərcümə dilin yad mətni özünün malı etməsi imkanındır, tərcümə bu və ya digər mədəniyyətin öz idrakının sərhədlərini digər dildə modelləşdirilmiş dünyanın təsviri hesabına genişləndirməsidir. N.Kunun Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə yunan mifologiyası Azərbaycan mədəniyyətinə rus dilindən kalka yolu ilə deyil, bilavasitə qovuşmağa başlayır. Bu isə N.Kunun kitabının tərcüməsini ümummilli mədəni hadisə hesab etməyə imkan verir.

Biz N.Kunun öz müqəddiməsini kitaba salmağı zəruri hesab etdik. Ola bilsin ki, o, köhnəlib, şübhəsiz, N.Kunun Homer eposuna verdiyi şərh çox sadədir və həddən artıq sosiolojiləşdirilmişdir. Bununla belə, biz nəşri demək olar ki, faksimile şəklində saxlamaq qərarına gəldik ki, Azərbaycan oxucusu nəinki N.Kunun təfsirində verilən miflərlə, həm də onun bu miflərə baxışı ilə tanış olsun. Kimsə “Kunun paltarından” böyüyüb çıxacaq, kimsə elə bu paltarda qalacaq. Kimsə özü üçün daha mötəbər yunan mifləri axtarıb tapacaq. Kimsə bir qədər məzmunsuzlaşdırılmış adaptasiya çərçivələrində qalacaq. Nə etməli? Yunan mifləri sanki bütün yaş və idrak səviyyələri üçün nəzərdə tutulub. Onlar hamıya özlərinin bu və ya digər üzünü çevirir və oxucuya onu başa düşə və hiss edə biləcəyi qədər açılır.

İnanırıq ki, müəyyən vaxt keçəcək və N.Kunun kitabı kitabxanalarımızın rəflərində öz layiqli yerini tutacaqdır. Valideynlər onu övladlarına, müəllimlər şagirdlərinə oxuyacaqlar. Bütün qalan oxucular üçünsə, əgər onlar azacıq da olsa təxəyyüldən məhrum deyillərsə, dünya yeni rənglərə boyanacaq, deməli, əvvəllər tanış olmayan sehr və sirr pərdəsinə bürünəcək.

**Kamal ABDULLA,
Rəhman BƏDƏLOV**

Müəllifdən

“Yunanlar və romalılar öz allahları və qəhrəmanları haqqında nə söyləyirdilər” adlı kitabımı başlıca olaraq orta təhsil müəssələrinin yuxarı sinif şagirdləri olan qız və oğlanlar, həmçinin yunanların və romalıların mifologiyası ilə maraqlananlar üçün nəzərdə tutmuşdum. Mən antik keçmişin miflərini söyləməklə bizdə olan bütün materialı tükəndirməyə çalışırdım və hətta bilərəkdən eyni mifin müxtəlif variantlarını göstərmək istəmirdim. Variant seçimində mən, adətən, qədim keçmişə aid olanın üzərində dayanırdım. İstifadə etdiyim mənbələri tərcümədə göstərmir, onların ruhunu imkan daxilində qoruyub saxlamağa çalışmaqda şərh edirdim, bu da, sözsüz ki, bir çox hallarda olduqca çətin idi, çünki antik poeziyanın bütün gözəlliyini nəsr ilə ifadədə qoruyub saxlamaq qeyri-mümkün idi. O ki qaldı onların transkripsiyasına, mən daha geniş işlədilən formalara üstünlük verməyə çalışırdım, məsələn, Fesey əvəzinə Tesey, Heli əvəzinə Helios, Radamanfi əvəzinə Radamanf və s. Kitabda sırf antik heykəltaraşlıq və vaza rəngkarlığı nümunələrinin təsvirləri verilmişdir.

Lütfkarlıqla mənə verdiyi göstəriş və məsləhətlərinə görə akademik F.E.Korşa dərin minnətdarlığımı bildirməyi özümə borc bilirəm; məsləhət və köməklərinə görə Q.K.Veberə, S.Y.Hinzburqa, M.S.Sergeyevə və A.A.Fortunatova səmi mi təşəkkür edirəm.

Nikolay KUN

Moskva, 1914-cü il, 24 may